

С. В. Кульчицький

Надзвичайні заходи 1927-28

НАДЗВИЧАЙНІ ЗАХОДИ 1927-28 – серія силових заходів радянського уряду в галузі хлібозаготівель, спрямованих на згортання нової економічної політики.

Під час першого комуніст. штурму 1918–20 рад. держава під виглядом націоналізації повернула у свою власність пром-сть, транспорт, банки, однак спроби взяти під держ. контроль с. госп-во шляхом його комунізації та встановити посівну розкладку на доповнення до продовольчої зазнали невдачі. Перехід до НЕПу означав, що держава визнала право власності селян на засоби виробництва у с. госп-ві. Цим вона зобов'язалася задовольняти потреби економіки в продовольстві та с.-г. сировині шляхом закупівель їх на ринку за цінами, встановленими внаслідок балансування попиту й пропозиції. Отже, держава свідомо йшла на ризик відмови с.-г. виробників від продажу продукції, якщо останні вважатимуть закупівел. ціни не вигідними для себе. Непівська «змичка» міста й села якісно відрізнялася від традиц. ринку: держава мала можливість визначати рівень закупівел. цін, оскільки була монополістом у придбанні селян. хліба, таке ж становище у виробництві пром. товарів давало їй змогу завищувати відпускні ціни. Штучно створюваний перепад у цінах на пром. й с.-г. товари отримав назву «ножиці цін». За допомогою такого ціноутворення на користь держави «відстригалось» до половини реал. доходів селян від реалізації продукції на ринку. Проголошений рад. урядом курс на індустріалізацію порушив ринк. рівновагу. Хоча в країні почалася інфляція, заготівел. ціни на хліб трималися на поперед. рівні, тому селяни відмовилися продавати врожай 1927 за не вигідними для них цінами, що спричинило хлібозаготівел. кризу.

Тим часом у політбюро ЦК ВКП(б) тривала боротьба за лідерство. Використовуючи переваги посади ген. секр. ЦК ВКП(б), Й. Сталін домогся того, щоб периферійні парт. комітети обрали на черг. з'їзд у грудні 1927 делегатів, які його влаштовували особисто. Цей з'їзд виправдав сподівання сталін. команди й виключив з партії всіх актив. діячів троцькіст.-зінов'єв. опозиції (див. Г. Зінов'єв, Л. Троцький). Коли Й. Сталін переконався, що контролює не тільки апарат, а й вище керівництво партії, він ініціював запровадження надзвич. заходів у с. госп-ві з метою скасування НЕПу. За 5 днів до закін. роботи з'їзду, 14 грудня 1927 до парт. організацій хлібозаготівел. р-нів СРСР надійшла телеграфна директива

політбюро ЦК ВКП(б) із вимогою вжити організац. заходів для посилення вивезення хліба з села. Це була перша від 1921 парт. директива, в якій запропоновано силові заходи для розв'язання екон. проблеми. У грудні 1927 – січні 1928 прийнято низку додатк. постанов ЦК ВКП(б), відповідно до яких розпочато здійснення надзвич. заходів. Представники влади знову запровадили в обіг поняття «куркуль», відсутнє в законодавстві та пропаганді від часу завершення зрівнял. поділу землі (в УСРР – від 1923). У січні 1928 організовано масовий виїзд кер. парт. комітетів (до ЦК включно) у сільс. місцевість із метою посилення хлібозаготівель. ЦК ВКП(б) звернувся до них 14 січня спец. директивою за підписом Й. Сталіна, у якій обстановка, що склалася в економіці (насамперед зростання цін), пояснена тим, що «частник и кулак использовали благодушие и медлительность наших организаций, прорвали фронт на хлебном рынке, подняли цены и создали у крестьян выжидательное настроение». Директива вимагала арештовувати «спекулянтов, кулачков и прочих дезорганизаторов рынка и политики цен», негайно віддавати їх під суд, не обтяжувати судові процеси зайвими формальностями.

В УСРР за допомогою надзвич. заходів у січні–лютому 1928 заготовлено 70 млн пудів хліба. Хлібозаготівел. кризу було подолано силовими засобами, однак якби селяни усвідомили, що влада повернула продрозкладку 1919–20, вони б негайно обмежили вироблення продукції (тільки для влас. споживання). Тому в циркулярі від 13 лютого 1928 Й. Сталін наголосив: «Разговоры о том, что мы будто бы отменяем НЭП, вводим продразверстку, раскулачивание и т. д., являются контрреволюционной болтовней, против которой необходима решительная борьба». Проте він мав намір розв'язати аграрну проблему радикально – позбавити селян можливості вирішувати, скільки їм сіяти для влас. потреб і на продаж. У січні 1928 під час виступу перед парт. працівниками Сибіру Й. Сталін окреслив програму подальших дій: вимагати від куркулів негайної здачі всіх надлишків хліба за держ. цінами (у разі відмови – конфіскувати їх), у найближчі 3–4 р. провести часткову, а за нею – суцільну колективізацію (див. Колгоспи).

Рекомендована література

1. Судьбы российского крестьянства. Москва, 1996;
2. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу: Істор.-екон. дослідж. К., 1997;
3. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.). К., 1999;
4. Трагедия советской деревни: Коллективизация и раскулачивание: Док. и мат. Т. 1. Москва, 1999;
5. Голод 1932–1933 років в Україні: причини і наслідки. К., 2003;
6. Литвин В. Україна: міжвоєнна доба (1921–1938). К., 2003;
7. Грегори П. Политическая экономия сталинизма / Пер. с англ. Москва, 2006;
8. Історія українського селянства. Т. 2. К., 2006;

9. Кульчицький С. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. К., 2008.

Бібліографічний опис:

Надзвичайні заходи 1927-28 / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-71537>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).